

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ביהמ"ד דקה

דרכי יצחק

St. Thomasstraat 26 2018 Antwerpen

שפיקוב

מסכת מועד קטן

דף ב' ע"א

במשנה, משקיין בית השלחין במועד וכו'. ופי' רש"י "ודבר של הפסד התירו חכמים לטרוח בו בחולו של מועד".

א. הקדמה למלאכת חול המועד: בסוף מסכת מגילה (לא) הזכיר רש"י (ד"ה בשבת חוה"מ קוראין ראה), דרשת חז"ל ממסכת חגיגה (י"ח). מקראי, לאסור מלאכה בחול המועד מן התורה, אך חז"ל דרשו, שיש קולא באיסור מלאכת חוה"מ, ומותר בכמה אופנים, ולא נתפרש בקראי אילו מלאכות אסורות ואילו מותרות, והתורה הותירה זאת בידי החכמים לפי עמקות דעתם להכריע בזה.

אמנם דעת רש"י זו אינה מוסכמת על כל הראשונים, ואף שאיסור מלאכת חוה"מ יליף מקראי, נחלקו הראשונים, אי קרא אסמכתא הוא לאיסור דרבנן, או שעיקרו מדברי תורה, **התוס' נר"ת, וריב"א [והרא"ש והמרדכי בחגיגה שם, והתשב"ץ (ח"ב סר"י) והגה"מ (רפ"ז מהל' יו"ט) בשם הסמ"ג]** [בשם בה"ג, ע"י ביאורה"ל ר"ס תק"ל דס"ל דאין זה דעת בה"ג], נקטו שהוא איסור דרבנן, וקראי אסמכתא בעלמא הוא. וכן למדים [החינוך (מצוה שכ"ג) **מגיד משנה והגה"מ** (שם), והר"ן (ע"ז כ"א): **והאורחות חיים** (בפתיחה למלאכת חוה"מ) ועוד] בדעת **הרמב"ם** (פ"ז מיו"ט ה"א), וטעם שאסרו חכמים מלאכה בחוה"מ, מפני שחול המועד נקרא בתורה "מקרא קודש", וכמו כן הרי הוא זמן של קרבנות חגיגה, על כן, כדי שלא יהיה נראה יום זה כאילו הוא חול גמור, תיקנו שיהיה אסור במלאכה.

אולם לאחמ"כ דייקו **התוס' (שם) מהרשב"ם** (פסחים ק"ח: ד"ה המבזה את המועדות), שאיסור זה הוא מן התורה. וכן למד **הטור** (או"ח סי' תקל"ו) בדעת **הרי"ף**. וע"י **בביאור הלכה** (שם) שדייק כן מב' מקומות בדברי רש"י (מכות כ"ג. וסנהדרין צ"ט:). וצ"ב בדברי קדשו של הביאור הלכה, שדייק כן מב' מקומות ברש"י, בזמן רש"י בב' מקומות אחרים כותב כן **להדיא** שהוא אסור מן התורה, בסוף מגילה (ל"א). שציינו בריש דברינו לעיל, ובפירושו עה"ת (ויקרא כ"ג, ח), עיי"ש. וראה עוד שם בביאורה"ל, שהביא שכן הוא דעת **השאלות פר' וזאת הברכה, והשבלי הלקט** (סי' רכ"ג) **והרי"ן גאות, וספר האשכול, והרא"ם** (סי' ד"ש) בשם רבותיו [ואמנם הוא עצמו כתב בכמה מקומות שמוספק בזה] **שאיסורו מן התורה**.

ב. והנה הרמב"ן והרשב"א סופ"ק דע"ז (כ"ב. ד"ה הא) **והריטב"א** בסוג' (סוד"ה משקיין. וי"ג. ד"ה אלא אמר), הכריעו בין השיטות, דמן התורה נאסר רק כשעושה שלא לצורך המועד כלל ואינו דבר האבד, ורבנן הוסיפו לאסור כשיש טורח מרובה במלאכה, או כשהוא מעשה אומן, וכמו שיתבאר לפנינו במסכת מועד קטן.

וע"י **בקרן אורה** בסוג', שמקשה מדברי הרמב"ם בפ"י המשניות, משמע שאיסור מלאכה בחוה"מ הוא הלכה למשה מסיני, וא"כ הוא כדאורייתא, ומלשונו בספרו משמע שהוא דרבנן, ולכך רוצה הקרן אורה ללמוד כן אף בביאור דעת הרמב"ם, שמעיקר דין תורה נאמר, שצריך להיות פנוי בימים אלו לשמחת הרגל, ולא פירטה התורה באיזה אופנים יהיה נעשה דבר זה, והדבר נמסר לחכמים לקבוע באיזה אופן יהיה האדם פנוי ומיושב לשמחה, וקבעו חכמים שיהיה נמנע מעשיית מלאכה לצורך מטרה זו.

ג. ויש כמה נפקא מינה בין שיטות אלו: א. כשיש ספק במלאכה אם היא אסורה או מותרת, אי זה ספק דאורייתא, או ספק דרבנן, עיי"ש **בביאור הלכה** הנ"ל.

ב. **העמודי אור** (שו"ת, סו"ס ל"ה), מסתפק, שאולי לדעת הסוברים שהאיסור הוא מן התורה, אזי דינו כיום טוב אף לענין איסור הוצאה, כלומר, שאסור להוציא בו לרשות הרבים שלא לצורך כלל. נולא היה לפניו עדיין **בית הבחירה להמאירי**, שדבריו מפורשים (מו"ק י"ח): שמלאכת הוצאה אינה אסורה כלל בחול המועד. ויש לפרש טעמו, שהוצאה מלאכה גרועה היא, וכסברת התוס' (שבת ב.) עיי"ש.

ג. **המנחת חינוך** (מצוה שכ"ג, ב') מחדש, שלדעת האוסרים מן התורה, יש לאסור בו גם כן תחומין [של י"ב מיל], ושביית בהמתו, ומחמר. עיין **רש"י ותוס' חגיגה** (י"ז): לענין תחומין, **ובשו"ע** (או"ח סי' רמ"ו, ג'), לענין שביית בהמתו. ועיין עוד **בביאור הלכה** (ר"ס תקל"ו).

ד. **המגן אברהם** (סי' תקל"ח, סק"ב) כתב, שלדעת האוסרים מלאכת חול המועד מן התורה, אזי כשעשה מלאכה באיסור, יש לאסור ההנאה ממנה, וכמו לענין מלאכת שבת, כמבואר בהל' שבת (ר"ס שי"ח). ועיי' בהג' **בית מאיר** שחולק עמו בזה, וס"ל דשרי לגמרי בלא קנס. אמנם כדברי המגן אברהם מפורש **בריטב"א** (מו"ק י:) עיי"ש.

ובספר **שמירת שבת כהלכתה** (פרק ס"ח הערה מ"ה) הביא חידוש נפלא **מהגרש"ז אויערבאך**, שמכל מקום, בחול המועד עצמו בוודאי יש לאסור הנאה, ממלאכה שנעשתה באיסור, דאף אי זהו איסור דרבנן אסור לכ"א ליהנות ממלאכה דרבנן הנעשית במזיד, וכמו לענין שבת שאנו נוקטים, שאם עשה בו מלאכה מדרבנן במזיד, אסור אף לאחריים, על כל פנים בו ביום. ובספר **חול המועד כהלכתו** (סוף פ"ב) ניסה לדחות דבריו ולהקל בקנס שלאחר מעשה, אך בהגהות שם בסוף הספר (אות י"ח) מהג"ר **משה שאול קליין** שליט"א סתר כל ראיותיו, והעלה דמסקנת הפוסקים, דהעושה מלאכה בחול המועד בלא שאלת חכם תחילה אם מותר לו, **אסור לו להנות מאותה מלאכה לעולם**, וכמו באיסור דאורייתא של מבשל בשבת, עיי"ש.

ה. עוד נפק"מ ראה **בתוס'** לקמן (י"ט. ד"ה רבי יוסי) שדנו לענין הנחת תפילין בחול המועד, ונראה מדבריהם, שאם אסור במלאכה מן התורה, הדבר פשוט שאין מניחין בו. וכן הביא **הרדב"ז** (תשו' אלף פ"ב) בשם **הרשב"א**.

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

[ד.] והנה, התוס' והרא"ש שסברו דאיסור המלאכה הוא מדרבנן, כתבו להוכיח כסברתם, ממה שמבואר לקמן, שהתירו דבר האבד ומי שאין לו מה לאכול, והיכן מצאנו בתורה יום שמותר בקצת מלאכות, ובהכרח שאין האיסור אלא מדבריהם.

ו**כתב הטורי אבן** (אבני מילואים הגיגה שם) דיש להשיג על ראייה זו, שהרי שנינו בגמרא שם, שהכתוב מסר לחכמים לקבוע איזו מלאכה מותרת בחול המועד ואיזו אסורה, ואם כן חכמים ברוחב דעתם הכריעו, שמלאכת דבר האבד מותרת היא, ועוד, שהרי ביום טוב גם כן מצאנו שהתירה התורה מלאכה לצורך אוכל נפש, ולא נאסרו כל המלאכות.

וצ"ל בביאור דברי התוס' והרא"ש, שבאמת ממה שהתירו מלאכה לצורך המועד, אין להוכיח כלל שעיקר איסור המלאכה הוא מדרבנן, שהרי מסר הכתוב לחכמים, וכנ"ל, אולם זהו דוקא לענין צורך המועד, שבזה יש חילוק בעצם הגדרת המלאכה, בין כשעושה לצורך המועד לכשעושה שלא לצורך המועד, וכמו שיש חילוק ביום טוב בין מלאכה גמורה שהיא נקראת "מלאכת עבודה", למלאכת אוכל נפש, עיין **ברמב"ן** (ויקרא י"ג, ח), מה שאין כן החילוק שבין דבר האבד לדבר שאינו אבד, שאינו שנינו בעצם הגדרת המלאכה, שהרי בשניהם עושה הוא את המלאכה שלא לצורך המועד, אלא שמפני ההפסד, או כדי שיהיה לו לאכול, התירו לו לעשות מלאכה, ודבר זה לא מצאנו דוגמתו ביום טוב, ולכן כתבו התוס' להוכיח מכאן, שעיקר האיסור אינו מן התורה. ומאד מדוקדק כן מלשון התוספות והרא"ש, שהזכירו בהוכחתם רק שני דינים אלו, וכנ"ל.

וכדי לבאר דעת הראשונים שאיסורו מהתורה, עיין **תוס' הרא"ש** (פסחים נ"ה:): **והגה"מ** (שם) שכתבו, שטעם שהתירו בדבר האבד כדי שלא ימנע משמחת יום טוב. ולפי זה ניתן להבין דעת הראשונים האוסרים במלאכה מן התורה, ולא חששו לקושיית התוס' והרא"ש הנ"ל, ומשום, שפעולה זו נחשבת כאילו נעשית לצורך הרגל.

[ה.] עוד כתב הטורי אבן שם, שלכאורה יש להוכיח כדעת התוס' והרא"ש שאין זה איסור תורה, ממה ששנינו לענין יום טוב, שאותם מלאכות הנעשות לצורך אוכל נפש, כהוצאה והבערה, הרי הם מותרות לעשותם גם שלא לצורך אוכל נפש, דאמרינן מתוך שהותרה לצורך וכו' (ביצה י"ב). ואם כן הוא הדין לענין חול המועד, יהיו כל המלאכות מותרות מן התורה, מתוך שהותרו לעשותם לצורך המועד, וע"כ הוא איסור מיוחד שהעלו רבנן על חול המועד.

ו**כתב הטורי אבן** לדחות ראייה זו על פי דברי התוס' בביצה שם, **שדוקא כשעושה לצורך יום טוב**, בזה אנו מתירים משום "מתוך", אף על פי שאינו לצורך אכילה, אבל כשעושה שלא לצורך היום כלל, הרי זה אסור מן התורה, ומעתה הוא הדין לחול המועד, שכאשר עושה שלא לצורך המועד כלל, יתכן שאסור מן התורה. נולפי דבריו נמצא, שעל כל פנים כשעושה מלאכה לצורך המועד, הרי היא מותרת מן התורה, וכדעת הרמב"ן וסעי' הנ"ל.

[ו.] אך לכאורה יש לעיין בדברי קדשו, דשפיר היה יכול הטורי אבן להקשות לדעת רש"י שם בביצה, דס"ל **שבכל ענין יש להתיר משום "מתוך" אף על פי שאינו לצורך יום טוב כלל**, והבאנו לעיל שבכמה מקומות מפורש דעת רש"י שמלאכת חול המועד אסורה מן התורה, ולכאורה אי אמרינן מתוך, על כרחך מן התורה תהיה מותרת מלאכת חול המועד, ואסורה רק מדרבנן. וצ"ב.

ואולי יש לתרץ קו' הטורי אבן באופן אחר, ולחדש, דלהסוברים שמלאכת חוה"מ אסורה מן התורה, **היא יותר חמורה ממלאכת יו"ט**, דהא ביו"ט אמרינן סברת מתוך, כיון **שהתורה התירה המלאכה לצורך אוכל נפש**, ואנו מפרשים שכונת התורה היא, שאותם המלאכות אינם נכללים באיסור מלאכה של יום טוב, ולכן הם מותרים להעשות בכל אופן ולכל צורך. אמנם בחול המועד, שהתורה אסרה כל מלאכה, ורק הניחה בידי חכמים להכריע אם יהיו איזה מלאכות מותרות, אולי בהאי דינא לא נאמר כלל מתוך, ולפי זה נמצא, שבחול המועד לא יתכן כלל לומר דין "מתוך", שהרי לא מצאנו שהתורה הוציאה איזה מלאכה מכלל המלאכות האסורות במועד, להתירה, ויש למצוא ראייה לזה. ועי' עוד בטורי אבן שם, כמה חידושי דינים בהלכות אלו.

[ז.] הרמב"ן וסעי' ס"ל כמובא לעיל, שמלאכת חוה"מ שאינה דבר האבד אסורה מהתורה, אמנם **כתב הרמב"ן** (ע"ז כ"ב), שאין בזה מלקות, ומשום שעיקר הדרשה היא כרבי עקיבא (הגיגה שם) מ"מקראי קודש", ואינו אלא עשה. וכן **כתב הנימוקי יוסף** (מו"ק ו. מדפי הרי"ף) דאין לוקין, אך לא מטעם זהו עשה, אלא מטעמא דהוי לאו שבכללות. **ולכאורה יהיה נפק"מ בשיטתם, אי נשים אסורות בו מן התורה, שהרי מצוות עשה שהזמן גרמא הוא**, ואולי לרמב"ן לא יהיו אסורות במלאכה, וצ"ע.

במשנה, ומצינין את הקברות וכו'.

[ח.] **כתב החזו"ן איש** (יו"ד סי' ר"ט ס"ק י"ג): "נראה דבזמננו שאין לנו בתי דין כימים הראשונים שיפקחו על ציון הקברות, וכדתנן רפ"ק דמו"ק ובר"מ פ"ח מטו"מ ה"ט, ראוי לן ליזהר שלא לקבור אלא בבתי קברות המפורסמות, וזה מגין על טהרת א"י, וכדתנן מקואות פ"א מ"א, **ולכן ראוי בשעת מלחמה לקבור ע"מ לפנות ויהי ראוי לפנות**. ונראה דסתמא הכי הוא כיון שכן הוא הנכון, ועוד כיון דרצון המשפחה כן שלבם השבור על ההרוג מרגיש עגמת נפש יתירה במה שהוא קבור באדמת שממון ולא בביה"ק, ואילו היו נשאלין בשעת קבורה, היתה דעתם לקבורו ע"מ לפנותו, סתמא דעת הקוברין כרצון קרוביו ובני משפחתו, וכהותנה ע"מ לפנותו, ועוד אם יש כאן תקלה לכהנים מפני חסרון ציון הקברות, ראוי לפנות בשביל זה, וכש"כ אם מפנין לקבורו במקום אבותיו".

ביאורים ומילואים - על סדר הדף היומי

ט]. ויעויין בשו"ת **מנחת אלעזר** (ח"ד, סי"ב) שהאריך גבי קברים זמניים של ישראל בעת המגפה או המלחמה, דחייבין להעבירם לקבר בבית הקברות קבוע. אמנם בתו"ד (שם אות ב') מזכיר שצדיק אחד נקבר בגינה של ביתו, ובזה הוא חוכך אי שרי להעבירו לקבר קבוע, כי עיקר ההיתר להעביר מקבר זמני לבית קברות קבוע הוא כמבואר בגמ' (ב"ב ק"ב). נמצא צדיק קבור בקבר שאינו שלו, ובכה"ג הרי הוא בחצר ביתו, וזהו שלו. ואף שלבסוף מתיר, מחמת תרי טעמי, שיעבירו את הנפטר עם הארון, ולא יגיע לניווול המת. וגם מחשש, שהבית והחצר ימכרו ברבות הימים לאחר, ואז יחללו את הקבר היחיד שישנו שם. ומשמע להדיא, דהיכא דליכא ב' טעמים אלו, כגון בארץ ישראל שאין קוברים בתוך ארון, והקבר הוא בחצר שליכא למיחש שיבוא עת שימכרו אותו ויבוא לידי חילול, אז באמת שפיר צריך להשאירו במקום הזמני, אף שנקבר על תנאי. וידוע שכן היה דעת כ"ק אא"ז מביאלא זי"ע לגבי ציון קודשו של הרה"ק **האמרי אמת מגור זי"ע**, שלא להעבירו להר הזיתים, אך לא נתפרסם מה היה טעמו. וראה עוד בקובץ **בית אהרן וישראל** (מ"א, תשנ"ב, מעמ' קמ"ו) דעת **הגאון מטשעבין**, והגר"פ **עפשטיין** וחברי ביד"צ העדה החרדית ועוד, גבי העלאת קבר לאר"י, אף היכא שלא התנו ע"ז.

דף ב' ע"ב

בגמ', אתמר, המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת, משום מאי מתרינן ביה. רבה אמר משום חורש, רב יוסף אמר משום זורע וכו'.

י]. בקובץ **עץ חיים** (ד', עמ' של"ג) הביאו חידוש עצום בשם **גאב"ד אנטווערפן הגר"ח קרייסווירטה זצ"ל**, והוא ילפותא דבכינויי נדרים לא אמרינן סתם נדרים להחמיר, כמו בלשון נדר בסתם, ולמד הטעם בזה מסוגיין.

וז"ל: בירושלמי נדרים (פ"א ה"ב) ר' ירמיה בעי דבר שהוא משמש לשם חולין ולשם קרבן מהו לוסר עצמו בו. ופירשו **קרבן העדה ופני משה** דקמבעיא ליה דבר שיש להבין בו משמעות דבר לשום חול ומשמעות לשון קרבן, מהו שיאסר עצמו בו.

ותמוה דמפורש במשנה (נדרים י"ח:) **סתם נדרים להחמיר**, ופ"ל הר"ן, כלומר מי שנדר ויש לפרש לשונו להחמיר ולהקל, כל שלא פירש אחד מהן למה נתכוין הולכין בסתמא להחמיר עכ"ל הר"ן. והמשנה מפרש שם כמה תיבות שיש לפרשם להחמיר ולהקל, ואזלינן להחמיר, ומה קמבעיא ליה לר' ירמיה. ונראה לפרש, דבנדר עצמו לא קמבעיא ליה דאזלינן להחמיר וכמפורש במשנה הנ"ל, וקמבעיא ליה **רק בכינויין** אם גם בהם מפרשים להחמיר. וראה לזה דמייתי לה הירושלמי כאן במשנה דכינויין, ולא לקמן אצל סתם נדרים להחמיר, וכן כל הראיות שמביא הירושלמי כאן לפשוט בעיא דר' ירמיה מדברים מכינויין.

והסברא לומר דכינויין לא נאמר סתם נדרים להחמיר הוא, דכיון דכינוי אינו אלא דומה להלשון, שייך למה שדומה יותר, ולא לשניהם. **וסברא זו למדתי מהאור שמח**, דהנה במו"ק (ב:) אתמר המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת משום מאי מתרינן ביה, רבה אמר משום חורש, רב יוסף אמר משום זורע, אמר רבה כוונתי דידי מסתברא מה דרכו של חורש לרפויי ארעא האי נמי מרפויי ארעא, אמר רב יוסף כוונתי דידי מסתברא מה דרכו של זורע לצמוחי פירא הכא נמי מצמח פירא. ופריך אביי למה לא יתחייב על שניהם, וכי תימא כל היכא דאיכא תרתי לא מיחייב אלא חדא, והאמר רב כהנא זומר וצריך לעצים חייב שתים אחת משום נוטע ואחת משום קוצר, **קשיא**.

וכתב **האור שמח** (פ"ח משבת ה"ד ד"ה אולם נתבונן קצת) דבמקום שאמרו קשיא לא נדחה מהלכה ויש תירוץ להקשיא, וי"ל דהתירוץ היא כך, דזומר וצריך לעצים חייב משום אב מלאכה דנוטע ומשום אב מלאכה דקוצר כיון דדומה לשניהם, אבל מנכש ומשקה מים לזרעים שאינם אב אלא שהיה דומה לאב, לכן היא מתיחסת לזה האב שהיא דומה לו יותר. ובזה פליגי אי אזלינן בטר מחשבתו או בטר מעשיו, והמלאכה שאינה רק בדמיון קצת אין עליה שם המלאכה והיא בטילה לזו המלאכה שהיא דומה יותר אל האב, עכ"ל האו"ש.

היוצא מדבריו, דדבר שהוא רק דומה לאיזה דברים אחרים, אז מדמינן ליה למה שהוא דומה יותר, משא"כ עצם הדבר יכולים לדמות לכמה דברים. ולפי"ז מבואר החילוק בין סתם כינויין לסתם נדרים, דבסתם נדרים אזלינן להחמיר, ואף שיש לפרש אותו גם להקל ונוטה יותר להפירוש להקל, מ"מ כיון שהוא עצם הדבר ודומה לשניהם יכולים לדמותו גם להחמיר, משא"כ כינוי שאינו עצם הדבר, ורק דומה לנדר, בזה י"ל דצריכים לדמותו למה שדומה יותר, ובזה קמבעיא ליה לר' ירמיה דבר שהוא משמש לשם חולין ולשם קרבן אי אזלינן להחמיר או להקל, עכ"ל הגר"ח זצ"ל.

יא]. ויש להעיר על דברי הרב זצ"ל, דאליבא דהאמת, זה רק הו"א של האור שמח, כי האו"ש מוכיח מירושלמי דלא כסברתו הנ"ל, וליכא חילוק בין המלאכה "לדומה לה", ולכך מתרץ האור שמח הקשיא' באופן אחר, וז"ל: "וצריך לומר חילוקא אחרינא, דזומר וצריך לעצים חייב שתים משום דהפעולה היא בשני נפעלים, שהקצירה הנה פעולה בעצים הנקצרים, שהן פורשין ממקום גידולם, והנטיעה היא פעולה באילן הנשאר מחובר שיגדל עוד יותר, להכי חייב שתים, אבל במנכש ומשקה מים לזרעים דשתי הפעולות החרושה והזריעה הן בהקרקע, לרפויי, או שיתפשט הלהלוחית לגדל הזרעים, להכי אינו חייב אלא אחת על המלאכה שהיא דומה לה ביותר, וזה **ישר**, א"כ אין ראי' למה שחילקנו בין אבות לתולדות". אך אף בלא הראיה מהאור שמח, חידושו של הגר"ח בנדרים קיים הוא, דבכינויים ל"א סתמא להחמיר, וצריך למצוא ראייה אחרת לזה.